

FOLKETRO OG OVERTRO

Der findes mange definitioner på overtro. En af de mere lødige af slagsen er formuleret af Anders Lisdorf, phd. i religionshistorie. Han definerer overtro på følgende måde: "Overtro er en tidligere anvendt betegnelse for de forskellige religiøse forestillinger, der har eksisteret ved siden af de etablerede religioner (i Danmark kristendommen). Betegnelsen hentyder til andre religiøse forestillinger end de kristne som værende ikke tro, men overtro. Da betegnelsen kan opfattes som nedladende, bruger man i dag i faglig sammenhæng betegnelsen folketro om disse forskellige religiøse forestillinger.

I dag bruges betegnelsen overtro, om troen på varsler: "syv års ulykke", hvis man smadrer et spejl, at "ens moders ryg vil brække, hvis man træder på en sprække" og at "det bringer ulykke" hvis en sort kat krydser vejen. Det kan også være en tro på overnaturlige væsner som nisser, enhjørninger, havfruer osv. Ordet kan også bruges om troen på alt andet overnaturligt.

Hos den danske folkemindeforsker, arkivar ved Dansk Folkemindesamling, Lørn Piø skelnes mellem to udgaver af overtroen: Den lille overtro og den store overtro.

DEN LILLE OVERTRO

Den lille overtro er fx ikke at gå under en stige. Udtrykket bruges om den del af folketroen, der rent rutinemæssigt praktiseres til daglig som magiske forbud (tabuer) og forskrifter, tegn og varsler. At lægge knive over kors, at spilde salt på bordet varsler således hhv. husspektakler og ulykke. Uheldet kan som regel afvendes ved små magiske antiriter (noget man skal gøre), fx at kaste nogle saltkorn bagud over venstre skulder. Har man udfordret skæbnen ved at sige noget overmodigt, kan man neutralisere sin handling med vendingen: "sagt i en god stund"

eller ved at banke under bordet. Til den lille overtro hører også ordløs gestik, fx at man for at opnå et godt resultat "krydser fingre", drejer tommelfingre mod hinanden eller "holder tommelfingre" (thumbs up) for én, som man ønsker, det skal gå godt. Sidstnævnte ritual omtales allerede af Plinius d.æ. i hans naturhistorie fra 1. årh. e.v.t.

DEN STORE OVERTRO

Den store overtro kaldes den mere teoretisk eller filosofisk funderede overtro. Man kunne også kalde den for den professionelle overtro, fordi der i den store overtro altid på en eller anden måde er en professionel med i billedet. Spåkonen, astrologen og den kloge kone er repræsentanter for den store overtro. I den forbindelse tolkes overtro som det lægen, astronomen og de andre videnskabsmænd, der uddannet på universiteter og højere læreanstalter ikke kan acceptere som viden. Det gør imidlertid ikke den store overtros viden mindre gennemtænkt eller systematisk. Andre siger, at overtro er noget, de andre tror på, men som ikke er rigtigt. Fx var den største overtro i Romerriget kristendom. Videnskabeligt set er der dog ikke nogen forskel på tro og overtro.

OVERTRO TIL ALLE TIDER

Forestillingen om, at der side om side eksisterer en synlig og en usynlig verden er baggrunden for, at mennesker til alle tider, i alle kulturer og indenfor alle religioner har troet på varsler, spådomme og usynlige kræfter. Når moderne mennesker i dag bliver spurgt, om de tror på varsler og spådomme – om de er overtroiske – vil de fleste nok benægte det og mene, at de lever ud fra et naturvidenskabeligt verdensbillede, hvor de handler på baggrund af det, der kan måles og vejes.

Alligevel kan man iagttage, at gammel overtro stadig lever i bedste velgående hos de fleste. Hvem har ikke prøvet at sige 7-9-13 og banke under bordet, hvis man vil sikre sig, at ens held ikke vender sig til uheld. Eller at spytte efter én, der skulle til eksamen for at bringe held – det kan jo aldrig skade. Hvem har ikke prøvet at lade være med at træde på stregerne mellem fliserne eller gå udenom en stige?

Disse mystiske vaner er noget, der går tilbage til en tid, hvor størstedelen af befolkningen levede under meget usikre kår. Tilværelsen var hård og uforudsigelig, mange døde, uden at man vidste hvorfor. Der var intet socialt sikkerhedsnet, intet sundhedsvæsen og ikke noget politi og retsvæsen, der var til at regne med. Livet balancerede ofte på en knivsæg, hvor der aldrig var langt mellem lykke og ulykke. Hvis noget gik galt i dagligdagen, kunne det meget vel ende med, at man måtte sulte, blev invalideret el-

- ler døde. De fleste forældre måtte regne med,
- at halvdelen af deres børneflokk ville dø af sygdom, ulykker eller sult. Mennesker levede kort
- sagt en meget udsat tilværelse. Her kunne man
- bruge varslerne og besværgelserne til at forsøge
- at kontrollere, den ukontrollable tilværelse. Fik
- man et forvarsel kunne man måske forberede
- sig på den ulykke, der måtte komme, eller man
- kunne måske endda afværge den, og var ulykken overgået én, kunne man måske finde trøst i
- en forklaring på den.

- Overnaturlige væsner som fx nisser eller husguder, som nissen har sin førkristne oprindelse i,
- skulle beskytte huset og husstanden mod ulykke, sygdom og ufred. Men ærede man ikke nissen, kunne den forvandle sig til en drillenisse,
- der skabte ballade og ulykke. Måske har man
- forklaret nogen ulykker og uheld med nissen, som man på en eller anden måde er kommet
- til at genere.